

FOREDRAG I HAUGESUND 22.4.1981

For første gang på en generasjon venter innbyggerne i den vestlige verden at åra som kommer vil bli vanskeligere enn de vi har bak oss. De har rett. Verdensøkonomien er i alvorlige vansker. Mange kaller det krise. I Vest-Europa er veksten halvert siden 1974 mens arbeidsledighet og prisstigning er tredoblet. I de industriland som er med i Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling - OECD - kan tallet på arbeidsledige passere 30 millioner kommende vinter. En rekke regjeringer har i praksis gitt opp kampen for å skaffe alle arbeid. Dette er den dystre virkelighet som omgir Norge. Vårt land har en av de mest åpne økonomier i verden - halvparten av det vi

2.

trenger fører vi inn fra andre land, og halvparten av det vi lager selger vi ute. Åra framover vil stille oss overfor en utfordring Norge ikke har møtt den siste generasjonen. Denne utfordringen er å bringe Norge gjennom denne vanskelige perioden ved å sikre arbeid for alle, opprettholde og utdype den velferd vi har bygd opp og skape større likestilling og bedre forholdene for grupper som står svakt.

Vi har et godt utgangspunkt. Velferdsstaten i Norge ble grunnfestet i 70-åra. Vi gjennomførte lover om arbeidsmiljø og sykelønn, om bostøtte, voksenopplæring og videregående utdanning. Miljøpolitikken fikk et gjennombrudd. Realinntektene økte kraftig og særlig for bønder og pensjonister. Veksten i helsesektoren var dobbel så stor som i økonomien

som helhet. Samtidig er det viktig å fastholde at de vanskene vi møter ikke må undervurderes. De skyldes den alvorlige internasjonale utviklingen. Våre motstandere - særlig i Høyre - prøver å hamre fast at årsakene til vanskene er det de kaller Arbeiderpartiets feilslåtte politikk. Det er langt større grunn til å si at andre lands politikk er feilslått! Gjennom de siste årene har hovedmålet for vår politikk vært å sikre arbeid for alle. Vi har maktet dette - som nær det eneste industriland har vi klart å hindre arbeidsledighet i stor målestokk.

Skal vi makte å møte utfordringen, må vi alle innse at den er alvorlig. Det finnes dessverre ingen enkle og behagelige løsninger på de problemer vi står overfor. Jeg synes det er nødvendig å gi klar beskjed om det.

Skal vi mestre utfordringene, må vi alle vise ansvar og solidaritet - vi kan ikke kjøre fram våre særkrav og håpe at andre skal vise moderasjon. Vi må skape sammenheng mellom det vi ønsker og det vi gjør. Vi må løfte i flokk og handle i fellesskap.

Regjeringen la før påske fram langtidsprogrammet for årene 1982 -1985. Det er et program preget av nøkternhet og av vilje til å foreta vanskelige valg, valg av de verdier vi vil legge størst vekt på. Derfor er ikke vårt program noe varsel av en såkalt reformpause. Vi mener vi må sette visse mål i sentrum - og kjempe for dem. Arbeid for alle er et slikt mål. Et aktivt arbeid for større likestilling et annet. Vi vil at arbeid for alle skal bety også arbeid for kvinner, ungdom, for

eldre og for de funksjonshemmede. Vi tror at alle har rett til å få være i arbeid - Vi tror at arbeid betyr noe helt umistelig for den enkelte. Programmet sørger for at regjeringens planer er tilpasset de økonomiske rammer - vi skal ikke strekke oss lenger enn skinnfellen rekker. Vi vil stille det samme krav til våre ærede opposisjonspartier. Også de må nå velge sin vei i virkelighetens verden. Her vil alle forsøk på overbud bli systematisk avvist.

Noe av bakgrunnen for programmet er de mørke økonomiske utsiktene ute i verden. Den økonomiske veksten ute ventes fortsatt å bli svak.

6.

Den forværrede internasjonale situasjon rammer også oss. Viktige og velkjente næringer får vanskelige arbeidsforhold. Oljeøkonomien kan heller ikke bidra så sterkt til ny vekst i de nærmeste år.

For å møte denne situasjonen vil vi legge vekt på å stimulere veksten i norsk fastlandsøkonomi. Men produktionsvektsten i Norge vil likevel måtte bli lavere enn i 60 og 70årene. Derfor får vi også bare råd til svak vekst i vårt forbruk. La oss da ikke glemme: Vi har allerede nådd et høyt velstandsnivå - og det har økt sterkt også de siste 10 årene under ett.

For å klare den utfordringen vi nå møter, må vi ha en fast styring av utviklingen. Regjeringen trenger opp-

slutning og støtte fra brede grupper i samfunnet for å greie den krevende oppgaven.

Bare hvis vi mestrer den utfordringen, klarer vi å bygge videre ut et mere menneskelig, tryggere og solidarisk samfunn. Rundt om i verden ser vi en skremmende utvikling. Både i USA og i Storbritannia ser vi at velferdsstaten slår sprekker og faller i grus - at millioner blir arbeidsledige og mister troen på livet - troen på seg selv - troen på en fremtid.

Regjeringen har satt arbeid for alle som det viktigste mål. Vi vet det må være et hovedkrav å stille til et godt samfunn. Arbeidsledighet vil ramme de unge i den mest sårbare alderen. De eldre og de funksjonshemmede

8.

vil vanskeligere få adgang til det aktive samfunn. Svikter sysselsettingen, kommer utkantene dårligere ut. Og sist, men ikke minst: Arbeid for alle er også likestilling mellom kvinne og mann.

For mange er arbeid nøkkelen til en meningsfylt tilværelse.

Et viktig ledd i vårt økonomiske opplegg blir å fremme produktiviteten i hele arbeidslivet, også i den store offentlige sektoren. Dette vil også virke til å dempe inflasjonen og til å styrke konkurranseevnen.

Samfunnet er i stadig endring. Det er endringer vi ikke skal stille oss passive overfor, men ha en gjennomtenkt

holdning til. Vi må være villige til å ta ny teknologi i bruk. Det gjelder også ny datateknologi. Men det er nødvendig å kontrollere de formål den nye teknologi brukes for. Det er også nødvendig å kontrollere de former den brukes i. For som mennesker har formet ny teknologi, har teknologien vært med på å forme mennesker og det menneskelige miljø. Derfor må vi ha en mening om hva vi vil - og hvilke krav og grenser vi må sette.

Økt produktivitet vil kreve en bedre organisering innad i bedriftene. Det krever en bedre og mer tidsmessig tilpasset struktur i vår industri. Dette er krevende og interessante oppgaver. Det er oppgaver som krever samarbeid og rett til medvirkning fra de ansattes side.

10.

Det er ingen holdbar løsning på lang sikt å forsøke å møte de problemer vår industri står overfor med selektive støtteordninger. Slike tiltak kan være riktige og nødvendige i gitte situasjoner, men hovedregelen må være at de bedrifter det gjelder er levedyktige på lengre sikt. Stabile og trygge arbeidsplasser må derfor ha sitt fundament i en produksjon som samfunnsmessig sett er lønnsom.

Omstillingsene må så langt det er mulig skje innenfor begrensede geografiske områder. Regjeringen vil fortsatt føle en sterk forpliktelse til en sterk innsats i distriktspolitikken som har satt Norge i mye av en særstilling på dette området.

Vi vil legge vekt på at oljevirkosomheten skal skape nye sysselsettingsmuligheter i de nordlige landsdeler.

Vi vil ha et moderat tempo i oljeutvinningen. Dette innebærer at produksjonen ikke planlegges å overstige 90 millioner tonn i året. Vi går inn for at Statoil skal ha en sterk stilling på norsk kontinentalsokkel. Oljeressursene hører hele det norske folk til. De bør i hovedsak forvaltes av statens egne organer og ikke overlates til private interesser.

Det er nå realistisk å regne med at olje og gassproduksjonen vil trappes opp til 65 millioner toe i 1985. Først på 90-tallet kan produksjonen nå opp i 90 millioner toe.

Hvis vi øker det langsiktige produksjonsnivået, vil vi forstørre omstillingsproblemene i norsk økonomi. Mange av de som står svakt på arbeidsmarkedet, vil bli rammet. De klarer ikke å følge med i omstillingsgaloppen. Vi vil i tillegg gjøre hele økonomien mer sårbar hvis vi blir sterkt avhengig av oljeinntektene. Vi blir i så fall sterkt avhengig av en vare der både utviklingen i produksjonen i tillegg til priser er forbundet med stor usikkerhet. Et for sterkt tempo kan også gå utover miljø og sikkerhet.

På den annen side: Hvis vi setter det langsiktige produksjonsnivået klart lavere enn 90 millioner tonn, vil det også gi oss problemer. Staten får da mindre

oljeinntekter enn ellers, og vi vil få en enda svakere utvikling i levestandarden. Vi kan også få arbeidsledighet. Færre kan nemlig bli ansatt i offentlig tjeneste. Det er usikkert om konkurranseevnen i næringslivet da blir sterk nok til å sikre alle arbeid.

Senterpartiet vil holde oljeproduksjonen på 50 - 60 millioner tonn. Vil det da være mulig å opprettholde sysselsettingen? Hvor lav levestandard må vi i tilfelle godta? Hvilke offentlige oppgaver må skjæres ned? Etter Senterpartiets landsmøte svarte nestformannen i et intervju at Senterpartiet kanskje ikke hadde tenkt denne siden av saken godt nok igjennom. Det tror jeg hun hadde helt rett i.

14.

En viktig side ved oljeaktivitetene er at de gir norsk næringsliv nye muligheter - både ved tilgang på nye råstoffer og ved et nytt marked på kontinentalsokkelen. Men slik virksomhet vil først og fremst komme i stedet for annen industriell virksomhet og ikke i tillegg. Vi bør derfor bare gå inn i slik virksomhet så langt den er samfunnsmessig sett lønnsom.

I de nærmeste årene framover vil våre investeringer på sokkelen kunne stige. Vi må da innrette oss slik at ikke oljevirksomheten belaster andre næringer for sterkt. Den må ikke legge beslag på så mye faglært arbeidskraft at andre virksomheter ikke får nødvendig nøkkelpersonale. Vi må også unngå at oljevirksomheten i for sterk grad driver lønninger og priser i Norge opp.

Vi vil gjerne utnytte gass og olje som råstoff for norsk industri. Men skal vi gjøre det, må det totalt sett lønne seg bedre enn å eksportere oljen og gassen direkte. Med de priser som råder i dag, kan dette by på problemer.

En av de store sakene i Stortinget i vår blir spørsmålet om ilandføring av Statfjordgass på Kårstø. Den del av gassen som ikke skilles ut i Norge skal etter forslaget føres fra Kårstø til Ekofisk og videre til Vest-Tyskland.

De anlegg som i første omgang blir aktuelle på Kårstø gir grunnlag for omlag ²⁵⁰~~100~~ varige arbeidsplasser. I tillegg har det vært drøftet å bygge mer omfattende industrianlegg på Kårstø basert på tørrgass. Men det er

vanskelig å innpasse såvidt store anleggsarbeider i vår samlede økonomi i de nærmeste årene. En eventuell beslutning om utbygging kan derfor neppe bli aktuell før i 1984 - 85. Og det rår i alle fall usikkerhet om slike anlegg kan bli lønnsomme nok.

Vi får ikke arbeid til alle gratis. Det krever at vi demper våre krav på andre områder. Vi kan ikke både ha en sterk økning i det private forbruket og trygge arbeidsplassene. Den standardheving vi har råd til, må trygge de svakeste gruppene. De fleste lønnstakere kan ikke regne med å få noen bedring av betydning i den kommende perioden.

Dette vet vi vil sette solidariteten på prøve. Det blir vanskeligere å føre utjammingspolitikken videre. Men vi må kreve at de som står sterkt viser moderasjon. Også de er tjent med et samfunn som støtter opp om de svake. Bare det kan gi trygghet for alle.

Vi må også dempe veksten i det offentlige forbruket. Skal vi løse en ny ny oppgave, må vi nå regne med å måtte ta midlene fra andre felter. Vi må utsette noe eller senke standarden på andre områder. Vi vet alle at dette er vanskelig.

Den økonomiske situasjon innebærer at det ikke blir plass til kostnadskrevenne nye reformer. Vi bør alle tenke nøye igjennom hva en slik situasjon egentlig

18

innebærer. Det er faktisk et problem for oss at vi har bak oss en 30-års sammenhengende periode med sterk vekst i det innelandske forbruk. Planene for utviklingen av sykehusutbyggingen, veiutbyggingen og andre ressurskrevende områder, er lagt ut fra forventningen om at veksten vil fortsette. Vi opplevet vel alle hvordan disse forventningene ble forsterket gjennom utviklingen av Norge som oljenasjon. Men den nye situasjonen i verdensøkonomien har etter hvert fjernet grunnlaget for de store forventningene. Vi må nå se dette klart i øynene. Vi må endre holdningene og skiare ned på urealistiske ønskemål.

Høyre sier at de har gått inn for svakere offentlig utgiftsvekst hele tiden. Men Høyre har aldri spesifisert hvordan de vil gjennomføre dette. I virkeligheten er de fleste offentlige utgiftsposter som vi har i dag i og for seg godt begrunnet. Høyre har prøvd å gi inntrykk av at det ikke er slik, men samtidig er de vage om hva de egentlig vil skjære ned på. Høyre har ikke fremmet omfattende konkrete sparetiltak i Stortinget. De har tvert om ofte pekt på områder, der de vil øke bevilgningen. I regjeringens langtidsprogram er alt nøye budsjettetert. Vi regner med å opprettholde og utdype velferdsstaten, men regjeringen kan ikke love store skattelettelser i årene som kommer. Det kan i virkeligheten ikke andre heller - selv om de fortsetter å si noe helt annet.

20

Over hele den industrialiserte verden går nå sterke krefter til angrep på fundamentene i velferdsstaten. I Norge har det til nå vært bred oppslutning om de fleste konkrete ordninger som sikrer vår velferd. Det ^{vil si} det har vært enighet om ytelsene, om de goder velferdsstaten gir. Men nå ser vi at særlig Høyre kjører ut med sine angrep mot betalingen av godene. De gir folk forestillinger om at man kan få noe uten å betale for det, at man kan nyte uten å yte. Vi vet jo at det er umulig. Høyres skatteløfter kan ikke bety noe annet enn reduksjon av de goder velferdsstaten gir. I andre land opplever folk i dag frykt for fremtiden og angrep mot den trygghet og den sosiale standard som er skapt. Velferdssamfunnet er ikke noen selvfølge. Vi må slåss

for det. Ensidig satsning på økt privat forbruk vil gi kollektiv fattigdom og mest til dem som står sterkt fra før. Vi vil ikke lokke med løfter om reduksjon av de samlede skatter og avgifter. Det vet vi at det ikke er noen realistisk dekning for. Vi må tvinge dem som bruker slike løfter som valgagn til å vise hva de vil redusere -er det skolene, sykehusene eller alderspensjonene?

Vi må være på vakt overfor alle som hevder de har lettvinte løsninger. Ja, vi må tenke over selve språkbruken når vi diskuterer disse tingene. Det sies ofte at "pengene går bort i skatt". Nei, de går ikke bort! De går til noe - til skoler, sykehus og veier. Vi har lett for å snakke om realdisponibel inntekt når det er

22

privatdisponibel inntekt vi mener. Først den dagen sykedom rammer, opplever vi at vårt felles helsevesen er realdisponibelt.

Vi har bak oss en enorm utbygging av helsetjenesten. I 1980 brukte vi 20 milliarder på dette feltet. Slike tall sier oss kanskje ikke så mye. La meg da nevne at tallet på helsepersonell er tredoblet siden 1950. Mer enn 120 000 mennesker har sin arbeidsplass her.

De strammere økonomiske rammer gjør det umulig å fortsette den raske utbygging utover i 80-åra. Det er heller ikke ønskelig med fortsatt sterk utbygging av tradisjonelle sykehus. Vi kan ikke alle bli helsearbeidere. Men dette

23

betyr ikke noen reformpause i helsesektoren. Vi skal fortsatt føre en aktiv helsepolitikk - fordi helsen er et av våre største goder. La meg nevne tre hovedlinjer i den politikken vi vil føre.

For det første skal vi fortsatt ha en viss vekst. Den vil vi styre dit den trenges mest. I det Langtidsprogrammet vi har lagt fram, har vi satt disse tiltakene, verst: Bedre eldreomsorg, styrke de funksjonshemmedes stilling, bedre forholdene i det psykiske helsevern og styrke mulighetene for barn og ungdom som har særlige vansker. Kort sagt vil vi sette nye midler inn der de trenges mest.

24

For det andre vil vi arbeide systematisk for å få mer ut av pengene. Det vil vi gjøre på flere måter. Vi vil gå kritisk gjennom alle ordninger som er med på å drive utgiftene i været. Der det er slik at det lønner seg for sykehus eller leger å ta mange kostbare prøver, vil vi gjøre noe med de oppgjørsordningene som premierer sløsing. Vi vil legge stor vekt på omfordeling av ressurser. Vi vet at pasienter behandles på galt sted og til gal tid - at eldre ligger i sykehussenger til over tusen kroner døgnet fordi de ikke kan tilbys hjemmehjelp - som var det de selv helst ville ha - og som er langt rimeligere. Vi vil tilpasse helsetjenesten til lokale forhold ved å gi fylker og kommuner større ansvar. Statlige penger skal komme som rammetilskudd,

og vi vil bort fra detaljstyring fra Oslo. Vi vil stimulere alle som arbeider i eller deltar i styringen av helsetjenesten til å finne fram til ordninger som svarer til befolkningens helseproblemer og samtidig gir den beste utnyttelse av de store fellesressurser som settes inn her.

Dette fører meg til den tredje hovedlinjen: større oppmerksomhet mot det forebyggende helsearbeidet. Helsetjenesten er bare en av de faktorer som påvirker vår helsetilstand. Miljøet og den enkeltes livsstil har stor betydning. Vi vet fra vår egen historie at bedring av levekåpene er en hovedårsak til at mange sykdommer er blitt sterkt redusert: gjennom bedre bolig, økonomi,

26

hygiene og ernæring har vi knekt tuberkulose og andre folkesykdommer. På den andre siden er det trekk i samfunnsutviklingen som øker andre former for helseskader.

Vi opplever at helseproblemene skifter karakter - at sykdommer og belastninger som skyldes miljø og livsstil får økt vekt. Dette betyr at andre enn helseinstitusjonene kommer sterkere inn i bildet. Omsynet til helse må sterkere inn i samfunnsplanleggingen. Vi må endre de trekkene ved samfunnet som skaper problemer: forurensninger, det fysiske miljøet, trafikken, sider ved bomiljøet, kostholdet. Gjennom informasjon og holdningspåvirkning må den enkelte bli stimulert til å ta bedre vare på sin helse. Helsepolitikken vil i stigende grad ta andre

ressurser i bruk enn de rent medisinske. Arbeidsmiljøloven gir et bedre grunnlag for å forebygge yrkesskader. Norge var det første land i verden som formulerte en ernæringspolitikk gjennom ernæringsmeldingen. Dette arbeidet vil vi aktivt følge opp.

Vi vil satse på bred front for å styrke nærmiljøene. Vi vet at tilhørighet til et naboskap som fungerer godt, har avgjørende betydning for den enkeltes helse, og livsutfoldelse. La meg nevne et konkret eksempel: For en tid tilbake satte Miljøvern-, Kirke- og Undervisnings og Samferdselsdepartementene i gang "Aksjon skoleveg". Her la vi opp til et praktisk tverrfaglig initiativ for å utnytte ressurser og skape nye og stimulere til

28

konkrete tiltak i barns og foreldres hverdag. Nye ideer er ikke alltid så lette å få til, på tvers av innarbeidede vaner og systemer, budsjetter og etater, men vi må få det til skal vi nå menneskene der de er i en hverdag som ikke kan deles opp i biter.

Det var faktisk slik at bl.a. veimyndighetene var skeptiske til hva som kunne komme ut av et tiltak som "Aksjon skoleveg". I dag vet vi at aktive barn, foreldre og lærere over hele landet har gjort en kjempeinnsats for å registrere farlige punkter på skoleveien og for å foreslå konkrete forbedringer som nå blir gjennomført. Det gir et tryggere miljø. Dette er forebyggende helsearbeid. Det er når vi får til samspillet mellom nærmiljøene og

myndighetene vi kan nå resultater som teller. Derfor vil vi i helsepolitikken i åra som kommer bevisst bygge ned skillene mellom institusjonene og andre tiltak. Vi må bort fra enten/eller-løsningene der de pårørende må treffe de smertelige valg mellom anbringelse i institusjon eller selv å være alene med omsorgen. Sykehjem vil kunne tjene som avlastning for pårørende i særlig vanskelige perioder. Foreldre av barn som er psykisk utviklingshemmede, kan få tilbud om kortere institusjonsopphold som avlastning for dem og stimulering for barnet. Generelt vil vi prioritere tiltak utenfor institusjonene: Vi vil konsentrere oss om primærhelsetjenesten, eldreomsorgen, forebyggende arbeid, psykiatrien, helsevernet for psykisk utviklingshemmede og andre

vanskeligstilte barn og ungdom og omsorgen for de funksjonshemmede. Vi synes alle disse tiltakene er viktigere enn sterkere vekst i det private forbruket - Derfor holder vi fast på en nøktern linje.

Vi får en stor oppgave i omsorgen for de eldre. Det er flere grunner til at vi skal satse mer her. Den første og mest opplagte grunnen er at det blir flere eldre i åra som kommer. Det krever solidaritet fra de yrkesaktive: eldreomsorgen vil kreve mange penger. Det har vi regnet inn i langtidsprogrammet. Men det kreves noe i tillegg til penger: kontakt og felleskap. Igjen ser vi at nærmiljøene kan løse oppgaver - ofte på en bedre måte enn institusjonene. Gjennom mange tiår har vi vært et folk på flytting. Ikke bare mellom landsdeler og kommuner, men også til nye boområder innenfor kommunen. Dette har hatt viktige positive sider: bedre økonomi og bedre boliger. Men vi opplever også kostnadene ved denne utviklingen: mindre kontakt mellom generasjonene, mindre rotfasthet i et kjent og trygt miljø.

Denne utviklingen har brutt viktige bånd til fortiden. Følelsen av tilhørighet kan lett bli borte. Den yngre generasjon taper noe vesentlig dersom kontakten med de eldre blir borte. De får ikke del i den livserfaring og klokskap som er samlet gjennom et langt liv. Mellomgenerasjonen - foreldrene - er selv i den mest opptatte og rastløse alder når de skal oppdra barn. De eldre blir lett isolerte - fra arbeidsoppgaver de kunne makte og fra sosialt og menneskelig fellesskap med yngre mennesker. Vi har kommet inn i en ond sirkel som må brytes. Det ligger i sakens natur at kontaktbehov må løses lokalt. Staten kan ikke og skal ikke direkte planlegge forhold mellom mennesker. Men samfunnet kan organiseres og lokalsamfunnet utformes slik at det fører mennesker sammen, slik at det stimu-

lerer til samarbeid og samkvem. Da vil evnen og viljen til å finne felles løsninger på felles problemer styrkes.

For å oppnå et virkelig fellesskap i nærmiljøene, må tradisjoner få tid til å utvikles og festne seg. Det krever ulike boformer i samme naboskap slik at folk i ulike livsfaser og stilling kan utvikle fellesskap og samvær. Det gjelder barn og eldre, arbeidende og pensjonister. Vi er alle med i det menneskelige fellesskapet - og vi taper alle på å isoleres fra hverandre. Og vi kan ikke skyve fra oss ansvaret for hverandre. Vi trenger hverandre mer enn vi får hverandre i mange lokalsamfunn. Fellesskap i handlinger gir fellesskap i opplevelser. De kontakter og vennekretser dette utvikler, gir oss alle

muligheter for samvær, glede og utvikling. På den andre siden gir det oss et sikkerhetsnett for støtte og omsorg i vanskelige situasjoner. Og la meg her understreke: Når vi satser på nærmiljøene og på bruk av menneskelig innsikt og egenaktivitet, er dette noe som kommer i tillegg til - og ikke istedenfor velferdsstatens ytelser.

Arbeiderpartiet har vedtatt et nytt prinsipp-program på sitt landsmøte nylig. Her slår vi fast våre grunnleggende ideer og mål for samfunnsutviklingen.

En logisk konsekvens av et samfunn som gitt plass for arbeid til alle og som gir likeverdige muligheter for kvinner og menn, er at vi alle må kunne fordele vår tid på en annen måte,

mellom familie, fritid, arbeid og aktiviteter i eget nærmiljø. Fordi et spesielt punkt i prinsipp-programmet, om 6 timers arbeidsdag som mål, har vært så livlig kommentert, kritisert og søkt skandalisert, la meg sitere det i sin helhet:

"En overordnet oppgave i likestillingsarbeidet er å omforme samfunnet slik at både kvinner og menn kan utfolde seg ut fra egne forutsetninger og erfaringer. Hittil har kvinner vært utelukket fra viktige samfunnssektorer. For å rette på dette forholdet, må vi være villige til å ta i bruk radikale virkemidler, så som kjønnskvolter, særstipend og annen positiv særbehandling. Samtidig må kvinners tradisjonelle og ulønte arbeidsoppgaver i hjemmet fordeles på en annen måte, slik at resultatet av yrkesaktiv frigjøring ikke bare blir dobbeltarbeidende kvinner.

Daglig nedkortet arbeidsdag for alle er en forutsetning for dette. Målet må være 6 timers normalarbeidsdag."

Den gangen da 8 timers dagen ble programfestet, ble det sett på som et utopi, i beste fall som en dristig optimisme. Tenker vi igjennom situasjonen i det samfunnet vi i dag ser omkring oss, er kravet om kortere arbeidsdag en naturlig følge av utviklingen i vår egen hverdag. Mere tid for hverandre, for barna, for familie, naboer og nærmiljø er et behov som mange kjenner på kroppen.

Uansvarlighet kan ikke være dekkende for at man velger å formulere sine mer langsiktige mål. Men uansvarlighet er det at man velger å sprengte de økonomiske rammer på kort sikt. Det har vi ikke gjort og har heller ikke til henikt å gjøre.

Den økonomiske politikken har stått sentralt i oppbyggingen av velferdsstaten. Den vil fortsatt stå sentralt for å sikre det vi har nådd. Men som jeg her har stanset noe opp ved, er det mange viktige spørsmål vi må ta opp i tillegg til de økonomiske. Det er mange trekk i tiden som minner oss om dette. Den økonomiske trygghet som er skapt, har ikke alltid et motstykke i indre trygghet.

Bruken av alkohol har økt - særlig blant de unge. Vi har fått et narkotikaproblem, Dette er alvorlige faresignaler. Det er vårt felles ansvar å møte disse problemene. Vi må gjøre det med direkte tiltak. Vi må bygge ut narkotikapolitiet for å bekjempe dem som henter store profitter av salg av narkotika. Regjeringen har foreslått å heve strafferammen for de store narkotikahaiene fra ti til femten år. Vi må se alvorret i alkoholproblemet - det er et av våre største helse- og sosialproblem. Det er bare en reduksjon av det samlede forbruket som kan snu denne utviklingen. Vi kan ikke dele folket i to grupper - de normale og alkoholisererte - slik at problemet kan isoleres til den siste gruppen. Det er å lure seg selv.

Erfaringene viser at det er nødvendig med felles tiltak - tiltak som sikter mot reduksjon av forbruket og derfor med nødvendighet må ramme alle. Regjeringen la i fjor fram en stortingsmelding om alkoholen. Den fremmet en rekke konkrete forslag. Stortinget har i det alt vesentlige sluttet seg til disse forslagene. Vi skal merke oss at Stortinget her vil si de fem aprtiene: Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og SV. Så bred var enigheten om dette viktige spørsmålet. Men Høyre hadde et annet syn. Høyre går mot strengere tiltak. For noen kan dette sikkert være populært. Strengene restriksjoner er sjelden populære. Men vi må se virkeligheten i øynene. Det er ansvarsløst å overlate ungdommen til seg selv på dette området. Vi har nok erfaring til å vite at liberalisme er det

dårligste av alle svar på rusgiftproblemet. Det er solidaritet i praksis når grupper som mener de selv ikke har noe alkoholproblem, går med på ordninger som reduserer det samlede forbruket. Foreldregenerasjonen kan ikke løpe fra det ansvaret de har gjennom eksemplets makt.

For å redusere alkoholforbruket og alle de skader som følger med det, trenger vi en offentlig politikk som sikter på minsket forbruk. I tillegg trenger vi en bevisst bearbeiding av holdninger - hos de voksne og hos dem som vokser opp. Vi må arbeide på lokalplanet for alkoholfrie miljøer. Vi kan alle gjøre en innsats her og i det holdningsskapende arbeidet. Vi trenger alles innsats hvis vi skal makte å snu den uhyggelige utviklingen vi har sett de siste årene.

Den fjortende september skal vi alle være med på å bestemme hvem som skal styre Norge de neste fire årene. På den ene siden er alternativet klart: Arbeiderpartiet ber om ny tillit. Vi tror landet og folket er tjent med en enhetlig og klar ledelse i en vanskelig internasjonal situasjon. Vi har fått anledning til å prøve oss på vanskelige oppgaver i de to periodene vi nå har hatt ansvaret for regjeringen. Da vi tok over i 1973 fikk vi oljekrisen og de tilbakeslag som fulgte/ den. Da fikk fornyet vårt mandat i 1977 hadde det/ seg at den allerede vist i kjølvannet av internasjonal krisen ble langvarig - og siden har verdensøkonomien gått fra vondt til verre. Arbeidsledigheten i industrilandene går nå mot 30 millioner. Gjennom disse vanskelige årene har vi maktet det som hele tiden

har vært vårt hovedmål: Fullt sysselsetting. Siden 1973 er det skapt 250.000 nye arbeidsplasser. To tredjedeler av disse - 170.000 er fylt av kvinner. 70-åra vil bli stående som gjennombruddet for kvinnene i det lønnete arbeidslivet.

- Vi har hatt sterk vekst i privat og offentlig forbruk. Det private forbruket ligger 30 prosent høyere i realverdi sammenliknet med for 10 år siden.
- Vi har fått en arbeidsmiljølov som gir grunnlag for avgjørende forbedringer av arbeidsmiljøet.
- Vi har fått en sykelønnsordning som gir likestilling mellom arbeidere og funksjonærer.
- Vi har opplevd et gjennombrudd i ressurs- og miljøpolitikken.
- Vi har hatt en bevisst og aktiv linje i likestillingspolitikken

Vi synes vi har grunnlag for å be om ny tillit.

På den andre siden er bildet mindre oversiktlig. Ved valget i 1977 sto Høyre, Senterpartiet og KrF fram som et samlet regjeringsalternativ. De kunne ikke presentere noe samlet og fullstendig program for hvordan de ville styre landet. Men de hadde^{da} kommet fram til felles formuleringer på en del viktige punkter. De la fram felles merknader til vår regjerings langtidsprogram.

Denne gangen har de resignert på forhånd - de forskjellige ledere sier nå at de ikke regner med omfattende felles merknader til det langtidsprogrammet vi la fram før påske.

Høyre som nå alene er langt større enn de to andre til sammen blir stadig mer ^{høyroestet og} selvbevisst i forhold til

de to andre. Det virket derfor helt naturlig når partiet på sitt landsmøte for en måned siden sto åpent fram og vedsto seg at en ren høyre-regjering kunne være et alternativ etter valget. Selvsagt ville Høyre gjerne ha støtten fra de to andre. Men det ble gjort klinkende klart at det måtte bli en støtte på Høyres . . . betingelser. Jeg har før brukt det . . . uttrykket som rammende beskriver situasjonen: "Vil du værre med, så heng på!" Enten det skulle bli en ren Høyre-regjering eller en Høyre-regjering med haleheng, så vil Høyre og Høyres politikk dominere. Og det kan vanskelig bli annerledes når Høyre ligger an til å få to tredjedeler av de stemmer de tre partiene kan håpe på å få.

Det finnes ingen risiko, sier Willoch. Borgerlig valgseier gir en borgerlig regjering. Ja, det må vi regne med. Og den regjeringen blir en regjering sterkt preget av Høyre. For mange må det tross alt bli opplevet som en risiko. At Willoch selv ikke opplever det som noen risiko, kan man knapt bli forundret over. Men for mange velgere som har valgt et av mellom partiene fordi de har en sterkere tro på det sosiale fellesskapet og nødvendigheten av felles innsats for felles trygghet, må det likevel reise alvorlige konflikter.

For mange velgere må en Høyre-regjering skurre i forhold til grunnleggende holdninger og oppfatninger av samfunnet.

Willoch garanterer at en borgerlig stemme er en stemme til en Høyre-dominert regjering. Han begrunner den uttalte viljen til å regjere alene - som mindretallsregjering - med den trygghet for handlekraft som velgerne kanskje vil etterlyse.

Men samtidig blir jo dette et lysende eksempel på hvordan man kan ønske å få i pose og sekk.

For hvordan må mellompartiene oppleve dette? Og her tar jeg også med Venstre, som hittil har sagt at de vil støtte en borgerlig regjering. Hvordan føles det for Senterpartiet og Kristelig Folkeparti?

De er blitt til en ~~slags~~ sjakkbrikke i Høyres spill.

De innkasseres jo som de passive støttespillere de helst bør være etter Willochs hjerte. Flere enn meg må vel ha lagt merke til at viljen til å dvele ved Borten-regjeringen er heller liten fra det hold. Men det er nå bare de erfaringene vi har å se på, skal vi sammenlikne Arbeiderpartiets innsats med andre, konkrete og varige regjeringsalternativer i Norge. Og da lyder det noe hult når man får høre at det blir kjedelig og tilbakeskuende å drøfte politiske resultater 10 år tilbake i tid, men svært så interessant og aktuelt å stadig konsentrere seg om den tiden som fulgte like etter.

Om få dager skal Kristelig Folkeparti ha landsmøte. Det er flere enn jeg som er spent på om partiet frivillig vil

48

gå inn i en utvikling der partiet blir oppslukt av Høyre. Til nå har partiet satt ny abortlov som en absolutt betingelse for å gå inn i regjering med Høyre. Vi vet at Høyre ikke kan oppfylle et slikt krav./ Det er så mange av Høyres kommende stortingsrepresentanter som vil stemme for den loven vi nå har, at den vil bli stående uansett valgresultatet.

Men det er også en lang rekke andre områder der det spriker mellom de borgerlige partiene. Jeg nevnte alkoholpolitikken. Jeg nevnte oljepolitikken. Jeg kan føye til skattepolitikken, utviklingshjelpen, distriktspolitikken, konsesjonsloven som viktige saksfelter der mellompartiene i sak står nærmere Arbeiderpartiet enn Høyre - ja der de i Stortinget har stemt sammen med oss og skapt flertall - med Høyre alene i opposisjon. Det må være vanskelig å ha ansvaret

49

i mellompartiene i dag. Jeg tror stadig flere av velgerne som til nå har støttet mellompartiene vil forstå at en stemme på Senterpartiet eller Kristelig Folkeparti i praksis betyr en stemme til en høyreregjering, en stemme til høyrepolitikk. Jeg tror mange av dem vil trekke konsekvenser av denne forståelsen den 14de september.

Valget den 14. september

står mellom en arbeiderpartiregjering og en høyreregjering. Det har mindre betydning om denne Høyreregjeringen står fram som en "samarbeidsregjering" eller en ren høyreregjering. Vi hadde en slik "samarbeidsregjering" for ti år siden. Den falt sammen av seg selv - av indre kiv og splittelse.

Det er 5 måneder til Stortingsvalget. Da skal vi alle være med og velge hvilke krefter som bør styre vårt land i de neste 4 årene. Arbeiderpartiet legger fram et sterkt politisk regnskap. Og aller viktigst: Vi legger fram ett program som viser velgerne hvilket grunnlag Arbeiderpartiets regjering vil arbeide på. Et samlet parti er forpliktet på det programmet. Den vanskelige situasjonen som den internasjonale kursen skaper også for Norge, bare understreker nødvendigheten av en handlekraftig regjering.

Gjennom vårt program for arbeid for alle vil vi skape et tryggere, og samtidig mer rettferdig og mykere samfunn.